

In formatie tellen regels

Evenredigheid, geheimhouding,
depolitiseren. Zonder de mores uit de
vorige eeuw geen Wilders I.

Begin van de formatie
tussen VVD en PvdA in
2012. Historische
gemoedstoestand

KABINETSFORMATIES

In formatie tellen regels

Evenredigheid, geheimhouding, depolitiseren.
Zonder de mores uit de vorige eeuw geen Wilders I.

Eric Vrijzen

Geert Wilders mag als voorman van de grootste partij de kabinetsformatie dragen. Het is voor het eerst dat een protestpartij als de PVV het heft in handen neemt. Wilders is een veteraan, het meest ervaren Kamerlid en hij kent de Haagse mores. Zal het hem lukken?

Het Binnenhof wordt verbouwd, maar in de tijdelijke behuizing van de Kamer moet de kabinetsformatie zoveel mogelijk in oude stijl verlopen. Onderhandelaars van toekomstige regeringspartijen zijn vatbaar voor grandeur. Ze moeten in een historische gemoedstoestand worden gebracht om het idee te krijgen met iets bezig te zijn dat groter is dan zichzelf.

Maar het tijdelijke Kamergebouw is een saai labyrint. Het heet 'B67' en stamt uit 1985. Een klein deel ervan, het zoge-

noemde Max van der Stoelkwartier, is gereserveerd voor de kabinetsformatie. Het is toegankelijk via een kleine, troosteloze draaideur, dan een tourniquet, een roltrap en extra bewaakte deuren.

PVV-verkenner Gom van Strien haakte na fraudebeschuldigingen af. Wilders moet een vervanger vinden die rapporteert aan de Kamer, waarna een debat volgt en informateurs worden aangewezen. Zij leiden de geheime besprekingen tussen de leiders en secondanten van de beoogde coalitiepartijen. Dat conclaaf speelt zich af in de 'Koffiekamer'. Netjes, maar niet bepaald een eerbiedwaardige salon waar de geest der eeuwen zomaar kan neerdalen.

Ook lastig is het vinden van rookruimte. Om akkoorden te sluiten moeten politici af en toe een sigaretje paffen. Dat

verbroedert. Het is slecht voor de gezondheid, maar een *guilty pleasure* is o zo belangrijk voor consensus in het landsbestuur.

Wilders houdt wel van een sigaretje op zijn tijd. Bij Rutte moesten er altijd koekjes en bonbons op tafel staan. Daar hield hij van. In formaties noemden ze hem 'het cookiemonster'. Een beetje met elkaar dollen breekt de spanning.

Alles moet tegenwoordig transparant zijn, maar een formatie voltrekt zich achter gesloten deuren. Dat is een van de oude spelregels. Wie denkt dat het anders kan, zet zichzelf buitenspel. Natuurlijk wordt er gelekt, maar alles met mate. Regel 1 is geheimhouding.

In 1968 schreef de Leidse politicoloog Arend Lijphart, op dat moment verbon-

Rutte (links) met Samsom en Asscher (rechts) in 2012. Een 'flitsformatie' is geen optie meer na verlies PvdA

Maarten Hartman/ANP

Geert Wilders na de val van de gedoogcoalitie van VVD en CDA met PVV

Arie Kievit/HH

Remko de Waard/ANP

den aan de universiteit van Californië in Berkeley, *The Politics of Accommodation. Pluralism and Democracy in the Netherlands*. Hoe kon een zo sterk verzuild land vreedzaam blijven? Volgens Lijphart lag dat aan het respectvolle gedrag van de politieke elites onderling. Katholieken en socialisten werden lange tijd uitgesloten van de macht. Zij vormden volkspartijen om hun bevolkingsgroep te emanciperen. De zittende macht opende zich voor de leiders van de nieuwe stromingen. Maatschappelijke tegenstellingen werden gepacificeerd.

Lijphart analyseerde de historische ontwikkeling, het meebuigen van de staat en het ontbreken van een vechtcultuur. Hij vatte het samen in een aantal spelregels, waaronder die van de geheimhouding en de gesloten deuren. Die

regels doen het nog altijd goed. Vooral bij kabinetsformaties. Als Wilders en zijn toekomstige regeringspartners willen slagen, moeten ze de oude spelregels hanteren.

Zo is er de regel om het politiek overleg zakelijk te houden. Tijdens de formatie moeten de deelnemers ideologische stokpaardjes mijden. Als je in die Koffiekamer wil redetwisten over godsdienstvrijheid, marktwerking in de zorg of neoliberalisme in de huursector, mislukt het hele proces. De formatiedeelnemers kunnen zich beter buigen over hanteer-

Wil je in de Koffiekamer ideologische stokpaardjes berijden, dan mislukt het

bare vraagstukken, zoals haatpredikers of jihadronselaars in moskeeën, en zoeken dan een praktische aanpak.

Het gaat stapje voor stapje. In een formatie mag je niks meteen forceren. De verkiezingscampagne van 2012 was een felle strijd tussen Mark Rutte (VVD) en Diederik Samsom (PvdA). Maar op de avond van de uitslag besloten ze al samen te gaan regeren. Een van de snelste kabinetsformaties ooit: in 47 dagen was het gepiept. In plaats van keihard, punt voor punt te onderhandelen, gaven ze elkaar beurtelings hun zin. Een soort ruilhandel. Maar bij de verkiezingen van 2017 verloor de PvdA 29 van de 38 zetels. Een flitsformatie geldt sindsdien als niet voor herhaling vatbaar. Maar je moet het ook niet eindeloos rekken, zoals in 2021. Toen sleepte de formatie zich 299 dagen voort. Het latere, ongemakkelijke kabinet-Rutte IV werd een drama.

Wilders moet over rechts. Maar lukt dat met een tegenstribbelende Dilan Yeşilgöz? PVV, VVD en NSC komen op 81 zetels. Comfortabele meerderheid. Vanwege de Eerste Kamer – waar NSC niet vertegenwoordigd is en BBB de grootste fractie – moet eigenlijk ook BBB (7 zetels in Tweede Kamer) meedoen. Samen 88 zetels. Onderhandelen met zijn vieren is complexer dan met zijn tweeën of drieën. Het kost meer dan het dubbele van de tijd, omdat je elk tussenvoorstel over veel meer schijven moet afstemmen.

Wilders heeft spectaculair gewonnen. Zijn achterban verwacht veel en liefst onmiddellijk. Wilders moet temperen. Beleid ligt vast in bureaucratische procedures en protocollen. Kritiek sijpelt naar beneden als het smeltwater van een gletsjer. Een verstandig politicus concentreert zich op de voorzorgsmaatregelen. Hij ziet de gletsjer langzaam omlaag schuiven en dat is wat hij wenst. Intussen neemt de kans op lawines toe en daarvoor moet hij waken.

Lijphart formuleerde ook verdraagzaamheid als spelregel. In de verkiezingscampagne nam Wilders daarop al een voorschot. Alsof hij de verwachtingen van de PVV-kiezers alvast wilde temperen, bezwoer hij dat je in een land van minderheden water bij de wijn moet doen. Hij zal zich redelijk opstellen.

Zo werkt het hier sinds ruim een eeuw

Zijn er straks 20 ministers, dan krijgt PVV er 8, VVD 5 of 6, NSC 4 of 5, BBB 1 of 2

geleden het algemeen kiesrecht werd ingevoerd. Politici groeien op met een minderheidsbesef. Het kiezersmandaat is relatief. Pacificatie van meningsverschillen is het wezen van de coalitievorming.

Er is een oude traditie van topberaad. In een formatie worden allerlei maatschappelijke organisaties uitgenodigd om mee te denken over een Regeerakkoord. Bij de vorige formatie liep dat op een gegeven moment de spuigaten uit. Naast de 'polder' van werkgevers en vakbeweging, de vaste gasten van gemeenten, provincies en waterschappen, verschenen ook de chefs van de inlichtingendiensten en allerlei hoofden van uitvoerende diensten, zoals het Centraal Orgaan opvang Asielzoekers, de Immigratie- en Naturalisatiedienst en het Centraal Planbureau. Op een zeker moment werden ook vertegenwoordigers van de gedupeerden van de Groningse gasbevingen en de Toeslagenaffaire voor het formatiekarretje gespannen. Toen werd het potsierlijk.

Elk kabinet heeft draagvlak nodig en 'topberaad' kan helpen, maar het beste draagvlak is en blijft de uitslag van de laatste verkiezingen. Toch zal in een formatie van een kabinet-Wilders ambte-

lijke expertise aan tafel worden uitgenodigd. Dat hoort nu eenmaal zo.

De uitslag dicteert de machtsverdeling volgens het principe van evenredigheid. In een land van minderheden is proportionaliteit de gouden spelregel. Naar rato van hun Kamerzetels, krijgen partijen ministers en staatssecretarissen. Heeft Wilders I straks net als Rutte IV 20 ministers, en doet de VVD tegen heug en meug mee, dan zijn dat 8 PVV'ers (inclusief de premier), 5 of 6 VVD'ers, 4 of 5 NSC'ers en 1 of 2 BBB'ers.

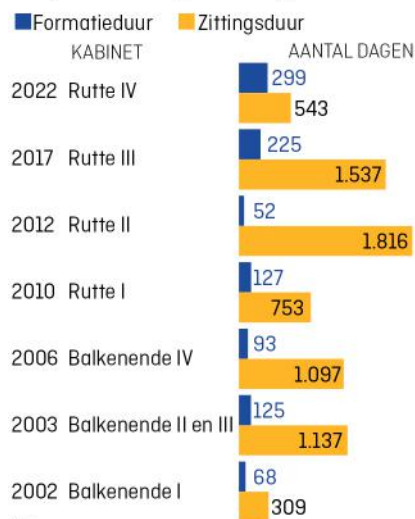
Om het netjes af te ronden wordt nog gespeeld met ministers 'van' en de iets lichtere ministers 'voor'. De PVV levert 4 staatssecretarissen, de VVD heeft recht op 2, NSC ook 2 en BBB mag blij zijn met 1. Er is nog wisselgeld voor detailspraken, zoals de *evergreen* dat deze of gene staatssecretaris 'zich in het buitenland minister mag noemen'. Nou, gefeliciteerd!

Lijphart beschreef hoe politici de angel uit conflicten halen door te depolitiseren. Als Wilders en Omtzigt in een verbond stappen met Caroline van der Plas van BBB, dan doemt een probleem op rond de dierenrechten en bio-industrie. Volgens de oude methode ga je confrontaties uit de weg door de kwestie op een andere manier te formuleren. Dan kun je het technocratisch oplossen.

Voorbeeld. Nederland kende tot voor kort nogal wat pelsdierhouderijen. Daartegen bestonden principiële bezwaren. In 2013 kwam er een wet om de nertsen-

Zeven formaties

Langer formeren, korter regeren

Bart Meert/ANP

Remko de Waal/ANP

sector geleidelijk uit te bannen. De bezwaren bleven. Tijdens de COVID-pandemie bleek dat de pelsdieren drager waren van het gevreesde virus. In plaats van over dierenrechten ging het opeens over volksgezondheid. Toen werd de sector direct opgedoekt. Het kostte 162 miljoen aan schadevergoedingen, de bontproductie verhuisde naar Oost-Europa, maar Den Haag was ervan af.

Zo kan ook het stikstofprobleem worden aangepakt. Geen ruzies over halvering van de veestapel. Veel te principieel. PVV, VVD, NSC en BBB beschrijven de kwestie als een armoedeprobleem van de boeren. De overheid zal de doelgroep helpen diervriendelijker te produceren en een 'Landbouwakkoord' sluiten. Consumenten en belastingbetalers slikken op den duur alles. Of de natuur inderdaad herstelt, is van later zorg.

In een kabinetsformatie sluiten partijen liefst inhoudelijke compromissen, maar zo nodig wijken ze uit naar een

Informateurs VVD'er Johan Remkes (links) en D66'er Wouter Koolmees (rechts) tijdens een rookpauze in 2021. Paffen verbreedert en dat helpt in een formatie

Onderhandelaars van VVD, D66, CDA en ChristenUnie in 2021 in landgoedssessie. Hoe meer partijen, hoe ingewikkelder

agreement to disagree, gekoppeld aan procesafspraken. Met een studiegroep of adviescommissie kopen ze tijd. De ijskastmethode valt ook onder het kopje depolitisering. Dit alles is meer dan een handigheidje, het is een permanente oefening in mildheid.

Lijpharts laatste spelregel: de regering regeert. De oppositie mag hekelen, maar geen ministers kwellen. Omgekeerd treedt een premier de Kamer 'met uitgestoken hand' tegemoet. In de formatie staat de (waarschijnlijke) oppositie buitenspel, maar de beoogd premier houdt alle lijntjes open. Omdat sinds 2012 de Kamer het verloop van de formatie regisseert – het staatshoofd is opzij geschoven – begint elke nieuwe fase met een openbaar debat. Dit biedt de kans om achter de schermen tegenstanders te masseren. Onderwerpen als het schrappen van het eigen risico in de zorg bieden Wilders een mooie brug naar de linkse fracties.

EW

Dubbelspel is niet zo netjes, maar in een formatie is het ook niet verboden

Toen Arend Lijphart in 1968 zijn *Politics of Accommodation* schreef, had de Tweede Kamer een publieke tribune voor amper zeventig geïnteresseerde burgers. Debatten werden zelden uitgezonden op televisie. Zevende kiezers waren schaars. Het publiek kreeg hooguit flarden mee van wat er politiek speelde. Veel is veranderd, maar de spelregels bleven – vooral ook tijdens formaties – van kracht. Hooguit veroorloofden de partijleiders zich tijdens recente formaties onbetamelikheden en ontstonden er nieuwe regels.

Zo is dubbelspel niet per se verboden. Echt netjes is het natuurlijk niet. Maar als je in een formatie zit met een onwillige partner – zoals het CDA

met de PvdA in de formatie van 2003 – kun je alvast werken aan een vluchtroute. Het CDA stoeide destijds met de PvdA over bezuinigen en steun aan de Amerikaanse militaire interventie in Irak, maar stiekem werd ook D66 gepolst over een coalitie met CDA, VVD en D66. Die laatste combinatie kwam er: Balkenende II.

Reken maar dat tijdens een formatie met Wilders de partners een potentiële regering onder Frans Timmermans (GroenLinks-PvdA) in het achterhoofd houden. Stiekem sturen ze af en toe een partijluite-nant om te babbelen.

Wilders heeft dat te accepteren, want het hoort bij de zware druk die de formatie-partners op elkaar uitoefenen.

ADVERTENTIE

BijzondereZaken.nl

Ook adverteren? info@zadkinemedia.nl
T. 010 - 436 91 24 - zadkinemedia.nl

Normandië, Bretagne, N-Fr.
Karakteristieke, comfortabele
huizen bij zee. Boek nu
voor 2024: Liberte.nl

香港酒樓
HONG KONG
AUTHENTIEK CHINEES RESTAURANT
Sinds 1963 gevestigd in Rotterdam
Meer dan 50 jaar traditie van diner op niveau

Westersingel 15, 3014 GN Rotterdam
Tel.: 010 - 466 45 66
Email: welkom@hong-kong.nl

vve beheer

Professioneel VvE beheer?

Kijk op www.vve-beheer.nl
of bel gratis 0800-0223050

Exclusief Zeilinstituut en Exclusief in groepen

DE BIRD

DE BEKENDSTE
ZEILSCHOOL
in NEDERLAND

WWW.DEBIRD.NL
DE BIRD 19, 8621JX HEEG
TEL. 0515-442-844 - info@debird.nl

e-Matching.nl - dating hoger opgeleiden

online daten | speeddaten | persoonlijke coaching

Schrijf gratis in en ontmoet direct singles

in je eigen leeftijdscategorie en regio

www.e-matching.nl - Durft u het aan?

EW

Blijf op de hoogte met **EW**

EW is met afstand het grootste opinieplatform van Nederland en schept orde in de informatie-chaos: nuchter, onafhankelijk en met een brede kijk op de actualiteit. Bekende columnisten en opiniemakers duiden voor u de situatie in de wereld en de invloed daarvan op uw eigen leven. Neem nu een abonnement met **ruim 50% korting** en blijf op de hoogte van de actuele politieke ontwikkelingen.

8
NUMMERS
VOOR MAAR
€ 25

Elke week de nieuwste editie in uw brievenbus en digitaal via onze website én de app. Dit abonnement stopt automatisch.

Scan de **QR code** of ga naar **ewmagazine.nl/formatie**

EW *Eerst de feiten.*

